

TIẾP NHẬN VĂN HỌC VỚI VIỆC DẠY HỌC VĂN Ở TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

• ThS. NGUYỄN XUÂN HOÀNG

Trường Cao đẳng Sư phạm Quảng Nam

Những năm gần đây, sự phát triển của nền kinh tế đất nước đã tác động trực tiếp đến nhiều mặt của đời sống xã hội, trong đó có giáo dục. Những vấn đề nhạy cảm như chọn nghề, việc làm, thu nhập liên quan đến nền kinh tế thị trường, xu thế hội nhập... đã chi phối không ít suy nghĩ của lớp trẻ. Điều này đã ảnh hưởng đến chất lượng giáo dục, nhất là việc dạy và học văn ở trung học phổ thông.

Việc dạy và học văn ở trung học phổ thông hiện nay vẫn còn những điều bất cập làm không ít các thầy giáo, cô giáo có tâm huyết với nghề phải trăn trở. Hiện tượng học sinh ít quan tâm đến môn Văn, chất lượng học tập môn Văn nói riêng và các môn của khối ngành khoa học xã hội nói chung còn thấp so với các môn học khác là khá phổ biến. Điều này thể hiện rất rõ ở kết quả học tập, mà minh chứng cụ thể nhất là điểm thi tuyển vào các trường ĐH-CĐ hàng năm. Có nhiều nguyên nhân khác nhau dẫn tới hiện tượng trên. Nhưng theo chúng tôi, trong đó nguyên nhân không kém phần quyết định là động cơ học tập, tư tưởng, tình cảm, sự hứng thú, khả năng cảm thụ của học sinh đối với tác phẩm văn học. Bởi trong nhận thức của mình, học sinh chưa thấy được chức năng to lớn và những điều văn học có thể đem lại cho con người mà các khoa học khác không làm được. Những hiện tượng trên không thể dễ dàng khắc phục một sớm, một chiều, mà cần phải có sự nỗ lực từ nhiều phía, từ nhiều yếu tố. Trong đó việc trang bị cho học sinh những kiến thức cơ bản về tiếp nhận văn học và đổi mới phương pháp giảng dạy là hết sức cần thiết.

Theo *Từ điển thuật ngữ văn học* của Lê Bá Hán, Trần Đình Sử, Nguyễn Khắc Phi thì tiếp nhận văn học là "*Hoạt động chiếm lĩnh các giá trị tư tưởng, thẩm mỹ của tác phẩm văn học, bắt đầu từ sự cảm thụ văn bản ngôn từ, hình tượng nghệ thuật, tư tưởng, cảm hứng, quan điểm nghệ thuật, tài nghệ tác giả cho đến tác phẩm sau khi đọc: cách hiểu, ấn tượng trong trí nhớ, ảnh hưởng trong hoạt động sáng tạo...*" (1) Còn theo GS. TS Phương Lưu thì "*Quá trình tiếp nhận văn học được diễn ra từ một cơ chế tâm lý nhất định, thông qua hệ thống tín hiệu thứ hai trong đại não, bạn đọc đã chuyển hóa được những kí hiệu của văn bản tác phẩm, thành những ý tưởng, từ đó thể nghiệm được những tư tưởng tình cảm trong tác phẩm, tác dụng gây xúc động và nâng cao tâm hồn của chính mình*" (2).

Như vậy, cội nguồn của tiếp nhận văn học là sự tương quan giữa các thuộc tính bên trong, sự khái quát của tác phẩm văn học với sự vận động và các khuynh hướng phát triển của đời sống xã hội, tương quan với hiện thực, với kinh nghiệm, sự từng trải, không chỉ ở thời đại khi người nghệ sĩ sáng tác mà còn là của các thời đại sau. Những quan điểm tư tưởng về lí thuyết tiếp nhận trên đã khẳng định mối quan hệ giữa nhà văn, tác phẩm và bạn đọc, hay nói cách khác, đó là vai trò của sáng tác và tiếp nhận văn học trong đời sống lí luận văn học, trong việc dạy và học môn Văn ở nhà trường.

Như chúng ta đã biết "Văn học là nhân học". Vì thế trong giờ học văn, ngoài việc cung cấp những kiến thức liên quan đến sự đa dạng, phong phú của đời sống, sự tinh tế của nghệ thuật ngôn từ, văn học còn bồi dưỡng tình cảm, khơi dậy những rung động mãnh liệt trong tâm hồn người đọc. Theo chúng tôi, một giờ học văn có hiệu quả phải thực sự thu hút các em tích cực tham gia vào hoạt động chiếm lĩnh tác phẩm. Bằng vốn sống, khả năng tư duy của mình và dưới sự định hướng của thầy giáo, cô giáo, học sinh có thể khám phá những tầng ý nghĩa khác nhau của tác phẩm. Đằng sau mỗi bài học, học sinh tiếp nhận được một dung lượng kiến thức nhất định và cần thiết, sau đó rút ra những bài học, kinh nghiệm sống cho bản thân mình.

Để không ngừng nâng cao chất lượng dạy và học môn Văn, trước hết cần phải bồi dưỡng cung cấp cho học sinh những kiến thức liên quan đến lí thuyết tiếp nhận văn học như: *Tâm đón nhận, động cơ tiếp nhận và tâm thế tiếp nhận...*

Với tư cách là một chủ thể tiếp nhận, đứng trước một tác phẩm văn học, mỗi học sinh luôn được đặt ở một tâm đón nhận nhất định. Tâm đón nhận đó lại được hình thành từ nhiều yếu tố khác nhau. Đó là vốn sống bản thân, môi trường văn hóa, trình độ học vấn, giới tính, sở thích... từ đó hình thành nên ở học sinh từ thế giới quan đến nhân sinh quan, từ khuynh hướng tình cảm đến hứng thú thẩm mỹ, và sẽ có ảnh hưởng tích cực đến hoạt động cảm thụ của học sinh trong giờ học văn. Với lứa tuổi trung học phổ thông, học sinh đã dần dần hoàn thiện tính cách, những vốn sống từ thực tế sẽ là hành trang giúp các em đối chiếu, soi rọi vào tác phẩm để rút ra những ý nghĩa, cảm nhận cho riêng mình.

Động cơ tiếp nhận là một trong những yếu tố tác động rất lớn đến hiệu quả học tập môn

Văn của học sinh trung học phổ thông. Như chúng ta biết, không giống các khoa học khác, cái mà văn học mang đến cho người đọc là hết sức trừu tượng, vô hình, nhưng lại sâu sắc. Từ những câu chữ, những hình tượng nghệ thuật văn học đã khơi dậy cho người đọc những cảm xúc thẩm mỹ sâu lắng. Khi đọc hai câu ca dao: "*Chiều chiều ra đứng ngõ sau./ Nhớ về quê mẹ ruột đau chín chiều*", chắc hẳn chúng ta sẽ cảm thấy một nỗi nhớ bản khoăn, da diết về quê hương, về gia đình. Đó là tâm trạng của cô gái đi lấy chồng xa hay cũng là tâm trạng chung của những đứa con xa xứ?

Sau mỗi giờ học văn, học sinh phải được hưởng thụ và bồi đắp những tình cảm thẩm mỹ. Thông qua mỗi tác phẩm văn học, các em cảm nhận được vẻ đẹp tâm hồn nhà văn, vẻ đẹp của con người, hướng đến sự hoàn thiện, biết ngưỡng mộ những chân lí thời đại, biết tôn trọng cái đúng, cái tốt, cái mới, mạnh dạn lên án cái sai, cái xấu, cái ác và cái lạc hậu kìm hãm sự phát triển của xã hội. Văn học giúp hình thành ở học sinh ý thức công dân, biết gắn mình vào vận mệnh đất nước, dân tộc và số phận của con người. Đến với tác phẩm văn học là đến với cái đẹp của cuộc sống, của con người.

Ở một khía cạnh khác, văn học sẽ cung cấp cho học sinh những kiến thức cơ bản về đời sống, giúp các em mở mang kiến thức. Thông qua mỗi giờ học văn học sinh hiểu biết thêm những quy luật của lịch sử, bản chất của xã hội, những trạng thái của đời sống cùng tri thức về nhiều lĩnh vực khác. Thông qua tác phẩm văn học học sinh còn hiểu thêm về chế độ xã hội, phong tục tập quán, nền văn hóa của các quốc gia, dân tộc trong những thời kì khác nhau.

Một động cơ nữa giúp cho học sinh đến với văn học và có hứng thú trong giờ học văn đó là muốn được bồi dưỡng thêm về tư tưởng, đạo đức, lí tưởng... Với lòng nhiệt huyết của tuổi 20, đa số học sinh vẫn băn khoăn muốn tìm cho mình một lẽ sống, một thái độ nhân sinh, để mà kiên định suốt cả cuộc đời. Cũng có lúc con người gặp những biến cố trong đời sống gia đình, xã hội, có những giằng xé nội tâm và muốn tìm sự giải bày, một lối thoát... chính là lúc tác phẩm văn học trở thành người bạn thân thiết, nó đưa ra lời giải đáp quý giá, bắt nguồn từ triết lí nhân sinh, làm vơi đi những tâm tư trĩu nặng trong lòng.

Ngoài tâm đón và động cơ tiếp nhận, để tác phẩm văn học thực sự đến với học sinh, giờ học vẫn có hiệu quả còn là yếu tố tâm thế nữa. Hàng ngày, hàng giờ con người luôn ở trong những tâm trạng khác nhau, lúc vui, lúc buồn, khi hào hứng, khi lo âu... Do đó tâm thế tiếp nhận rất phức tạp.

Đối với dạy và học văn thì trạng thái hân hoan là quan trọng nhất. Một giờ học mà học sinh tiếp nhận một cách chủ động thì chắc chắn sẽ mang lại hiệu quả cao. Tất nhiên phải có sự chuẩn bị từ nhiều phía. Về phía giáo viên phải

chuẩn bị nội dung bài giảng, phương pháp lên lớp, những tình huống có vấn đề; về phía học sinh phải có bước chuẩn bị bài trước khi đến lớp, phải đọc trước và hiểu được nội dung cơ bản của tác phẩm.

Trên cơ sở của lí thuyết tiếp nhận, người giáo viên cần phải hiểu được đối tượng và có phương pháp giảng dạy phù hợp. Theo chúng tôi, để nâng cao chất lượng dạy và học môn Văn trong nhà trường hiện nay cần phải tập trung vào các nội dung sau:

- Phải thực sự và mạnh dạn đổi mới phương pháp giảng dạy, xem đây là bước đột phá. Bởi trong thời đại công nghệ thông tin, thầy giáo không thể giảng một chiều theo lối áp đặt kiểu truyền thống, hoặc theo một tài liệu hướng dẫn nào đó. Thầy giáo chỉ là người giới thiệu, định hướng để học sinh có thể tự khám phá, tìm hiểu theo cách nghĩ riêng của mình, có như vậy mới tạo cho học sinh tư thế chủ động và phát huy được tính sáng tạo.

- Phải tạo được cho học sinh một tâm thế thoải mái, tự tin trong giờ học. Những trạng thái ức chế và căng thẳng trong giờ học sẽ làm giảm đi hiệu quả rất nhiều.

- Ngoài việc trang bị kiến thức văn học, thầy giáo phải là người hướng nghiệp để học sinh hiểu đúng hơn về chức năng của văn học và tác dụng của giờ học văn, tạo nên sự hứng thú trong tiếp nhận.

- Bên cạnh những hoạt động chính khóa, cần tổ chức các hoạt động ngoại khóa để học sinh có thể tham gia, từ đó giúp cho các em biết yêu và đến với văn học.

Dạy văn và học văn mãi là một công việc đòi hỏi sự nỗ lực rất lớn của người dạy và người học. Bởi dạy văn là dạy làm người, là đi vào những khía cạnh sâu thẳm, đầy phức tạp, nhưng hết sức trừu tượng trong tâm hồn mỗi con người. Trong sự phát triển chung của đất nước, sự đột phá và đổi mới của nền giáo dục hiện nay, hi vọng chất lượng dạy và học văn trong nhà trường sẽ có những bước phát triển mới, đáp ứng yêu cầu chung của xã hội.

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

1. Lê Bá Hán (chủ biên), *Từ điển thuật ngữ văn học*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội, 1997.
2. Bộ Giáo dục và Đào tạo, *Tài liệu tập huấn giáo viên dạy học sinh giỏi môn văn phổ thông trung học*, 1997.
3. Nhiều tác giả, *Văn học nghệ thuật và sự tiếp nhận*, Viện Thông tin Khoa học Xã hội, Hà Nội, 1991.

SUMMARY

The author discusses some issues related to the literary perception of students and the renewal of teaching methodology to improve the quality of teaching and learning literature in upper secondary schools nowadays.